

УДК 655:002:681.3

Е.П.Семенюк

ПРО ВПЛИВ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА НА ВИДАВНИЧО- ПОЛІГРАФІЧНУ ТА КНИЖКОВУ СПРАВУ

Протягом останніх десятиліть у системі науково-технічних чинників соціального прогресу відчутно зросла роль електронно-обчислювальної техніки, якісно змінилися її можливості. Мікропроцесорна революція 70-х років відкрила перспективу недосяжної доти мініатюризації відповідних пристроїв, внаслідок чого, зокрема, виникла та була реалізована ідея персонального комп'ютера [15]. Але справа, звичайно, не зводиться до цього нетрадиційного засобу автоматизації обробки інформації людиною, хоч він і відіграв, без перебільшення, революціонізуючу роль

у способах організації розумової праці. Насправді масштаб змін, започаткованих прогресом мікроелектроніки й обчислювальної техніки, є значно ширшим: уже зараз можна констатувати формування розгалуженої системи комп'ютерних засобів та технологій, що мають вихід у найрізноманітніші сфери життя [11]. Не є винятком щодо цього і поліграфія, видавнича та книжкова справа. Але перш ніж перейти безпосередньо до цих галузей, звернемо увагу на один момент методологічного характеру.

Найчастіше, коли йдеться про зміни в суспільстві під впливом досягнень інформатики, вживається поняття комп'ютеризації різних сторін його життя (виробництва, науки, освіти тощо). Це поняття пошло своє, і, слід сказати, цілком законне місце в аналізі сучасних проблем науково-технічного та соціально-економічного прогресу. Проте останнім часом у науковий обіг стрімко увійшло також інше поняття інформатизація [9, 14]. Важливо наголосити, що спеціалісти, як правило, не вважають ці терміни синонімами: інформатизація означає назву загальносоціального процесу зміни всієї інформаційної інфраструктури суспільства під впливом новітніх техніко-технологічних засобів, тоді як комп'ютеризація – лише один аспект суто технічної основи цього процесу, вона означає насичення суспільства (або ж окремих галузей його життєдіяльності) найрізноманітнішими комп'ютерними пристроями та відповідними технологіями [13]. Інакше кажучи, інформатизація – процес значно складніший: це якісне перетворення всієї інформаційної сфери суспільства на шляху до того стану, який академик В. М. Глушков назвав безпаперовою інформатикою [2].

Визначимо, що навіть для країн, які є світовими лідерами у розвитку комп'ютерної техніки, безпаперова інформатика – поки що не близьке майбутнє. Інформатизація суспільства являє собою процес довготривалий, складний, багатогранний і внутрішньо суперечливий. При цьому багато його аспектів іманентно пов'язані з поліграфією та книговидавничою справою.

Почати з того, що автоматизація технологічних процесів поліграфії сьогодні просто неможлива без широкого впровадження комп'ютерних пристроїв, роботизованих комплексів та спеціальних мікропроцесорних засобів [3]. Всі автоматизовані системи управління (будь-якого характеру – технологічного, організаційного тощо), безперечно, базуються на досягненнях мікроелектроніки. Але ж саме автоматизація виробництва й управління становить основний напрям розгортання науково-технічної революції в другій половині ХХ ст., і вельми показовою є увага до цієї проблеми в усіх розвинутих країнах, зокрема, в Японії, яка протягом останніх десятиліть постійно дивує світ масштабами своїх успіхів [16].

Іноді мета автоматизації поліграфічного виробництва вбачається у прагненні полегшити людині виконання традиційних (подекуди навіть рутинних) технологічних операцій або й повністю, якщо можливо, перекласти їх на "плечі" технічних пристроїв. Але суть проблеми зовсім не в цьому. Насправді відбуваються революційні зміни в самому характері виробництва, кардинально оновлюються зміст та призначення його компонентів. Наприклад, електронна верстка дозволяє об'єднати виведення з комп'ютерної системи як тексту, так і ілюстративного матеріалу (друкуючи елементи при цьому мають єдину природу), і тим самим відпадає потреба у трудомісткій традиційній верстці. Завдяки використанню лазерних принтерів та зчитувачів, гравірувальних автоматів, сканнерів, плоттерів, диджитайзерів, електронних фотоскладальних машин, кольороподільних автоматів, відеоконтрольних пристроїв тощо змінилося саме обличчя поліграфії, незрівнянно зросла продуктивність праці при забезпеченні високої якості продукції. Справжній переворот стався в засобах оперативної поліграфії. Персональний комп'ютер дозволив реалізувати навіть настільно-видавничі системи, в яких дуже швидко (протягом кількох годин) і з належним рівнем якості друкуються тиражі в сотні примірників. Та й в галузі багатотиражних видань з'явилися неможливі раніше, просто фантастичні рекорди: у Франції, наприклад, більш ніж 100-тисячні тиражі творів письменників-лауреатів Гонкурівської премії були надруковані за добу або навіть за 8 годин.

Є тут, слід сказати, і імпульс зворотного зв'язку: сама поліграфія (особливо в нетрадиційних своїх формах) істотно впливає на прогрес комп'ютерної техніки. Досить згадати виробництво інтегральних схем та друкованих плат, без яких мікроелектронне приладобудування було б просто неможливим. Адже відомо, що на долю саме таких процесів при серійному виготовленні комп'ютерів припадає більше половини сумарних витрат часу.

Комп'ютерні засоби поступово стають ефективним помічником як конструкторів поліграфічної техніки [8], так і її виробників на машинобудівних заводах. У цьому, до речі, проявляється значно масштабніший компонент інформатизації суспільства - помітне зростання питомої ваги новітньої електронно-обчислювальної техніки в автоматизації інженерної праці взагалі [6]. Значення цього чинника можна оцінити належною мірою тільки з урахуванням соціальної ролі праці інженера в добу науково-технічної революції.

Під впливом прогресу інформатики серйозних змін зазнає вся видавнича справа (а не лише суто технічні її аспекти): підготовка рукописів до друку, редагування та художнє оформлення видань

усіх видів, їх каталогізація, анотування та реферування, різноманітні організаційно-економічні моменти тощо. Однією з широко апробованих функцій комп'ютера є використання його як текстового редактора [7]; при цьому можна реалізувати ряд спеціальних програм – коригування граматичних помилок і навіть стилю, перестановку фраз чи абзаців, вибір форматів та ін. Прогрес комп'ютерної графіки [1, 4] відчутно збільшує творчий потенціал художника при оформленні книги або газети. Розвиток редакційно-видавничих систем різних типів означає якісне перетворення всього видавничо-поліграфічного комплексу як особливого соціального інституту, вихід його на принципово новий рівень можливостей.

Новітня інформаційна техніка крок за кроком змінює звичне обличчя книжкової справи і в інших її аспектах – організаційно-управлінському, книготорговельному, бібліотечно-бібліографічному тощо. Автоматизовані системи різного призначення (наприклад, у сфері обробки та використання бібліографічної, науково-технічної чи мистецтвознавчої інформації) зумовлюють якісно нові можливості праці найширших кіл спеціалістів – усіх, хто так чи інакше пов'язаний з функціонуванням книги. Все це означає, що інформатизація стає дедалі помітнішим соціокультурним чинником.

Разом з тим прогрес безпаперової інформатики змушує серйозно замислитися про майбутню долю книги і друкованого слова взагалі. Добре відомим є різко негативний прогноз з цього приводу канадського філософа і культуролога М. Маклюєна: "електронна доба", мовляв, несе з собою неминучий кінець "галактики Гутенберга". Німецький письменник Х. Ранк констатує: "Тенденція, що спостерігається останнім часом у світі, спрямована проти Книги, проти читання. Книг читають все менше і менше..." [10, с. 3]. Підстави для такого сумного висновку, безперечно, є, але він уявляється все ж таки дещо однобічним. Книга – велике надбання людства, багатогранний інструмент культури, і є ряд причин для більшого оптимізму в прогнозуванні її перспектив [12, с. 38-41]. Але немає сумніву в тому, що в суспільстві, яке зараз зазнає істотних змін (зокрема, і під впливом інформатизації), книга і книжкова справа також не можуть залишатися незмінними. Об'єктивним велінням часу стає оптимізація співвідношення традиційних та новітніх носіїв інформації, посилення їхньої взаємодії з урахуванням переваг та недоліків як тих, так і інших.

Сьогодні інформатизація помітно прогресує в Японії, США, Франції, Англії. На цей же шлях упевнено стають і ті, кого у світі називають "новими індустріальними країнами", – Бразилія, Мексика, Аргентина, Південна Корея, Гонконг, Сінгапур, Малайзія, Тайвань [5]. Дуже серйозні і відповідальні завдання в цій

галузі стоять і перед Україною. Від їх виконання істотно залежатиме рівень нашого видавничо-поліграфічного комплексу, а він, зрозуміло, певною мірою визначає весь соціально-економічний та культурний розвиток будь-якої держави.

1. Александров В. В., Шнейдеров В. С. Рисунок, чертеж, картина на ЭВМ. Л., 1988.
2. Глушков В. М. Основы безбумажной информатики. М., 1982.
3. Ефимов М. В., Толстой Г. Д. Автоматизация технологических процессов полиграфии. М., 1989.
4. Зенкин А. А. Когнитивная компьютерная графика. М., 1991.
5. Карпинский І. Ф. Нові індустріальні країни. Хто вони? К., 1990.
6. Компьютеры и автоматизация инженерного труда. М., 1990.
7. Кузьменко Ю. В., Дегодюк В. В. ДВК. Обработка текстовой информации. М., 1990.
8. Прохоров А. Ф. Конструктор и ЭВМ. М., 1987.
9. Ракитов А. И. Философия компьютерной революции. М., 1991.
10. Ранк Х. Погаснут ли солнца "Галактики : утенберга"? // Книжное обозрение. 1988. № 7.
11. Семенюк Е. П. Информатика: достижения, перспективы, возможности. М., 1988.
12. Семенюк Е. П. Інформатизація суспільства і людина. К., 1990.
13. Семенюк Е. П. Информатизация общества и развитие методологических проблем информатики // Научно-техническая информация. Сер. 2. 1990. № 12.
14. Урсул А. Д. Информатизация общества. Введение в социальную информатику. М., 1990.
15. Черемных С. В., Гиглавый А. В., Поляк Ю. Е. От микропроцессоров к персональным ЭВМ. М., 1988.
16. Япония: проблемы научно-технического прогресса. М., 1986.

Стаття надійшла до редакції 15.02.92.